

Земка О. В., аспірантка (Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка)

КОНТЕКСТНИЙ ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ, СПРЯМОВАНИЙ НА ФОРМУВАННЯ У НИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ПСИХОЛОГІЇ

Анотація. У статті розкрито актуальність та перспективність процесу формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій під час навчання психології. На основі робочих навчальних програм проаналізовано специфіку змістового наповнення курсу «Загальна психологія» у контексті формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій. З'ясовано доцільність використання психологічних методик для діагностики підприємницького потенціалу, виявлення рівня сформованих умінь та навичок студентів.

Ключові слова: компетентність, підприємницька компетентність, майбутні вчителі технологій, загальна психологія.

Аннотация. В статье раскрыты актуальность и перспективность процесса формирования предпринимательской компетентности у будущих учителей технологий при обучении психологии. На основе рабочих учебных программ проанализирована специфика содержательного наполнения курса «Общая психология» в контексте формирования предпринимательской компетентности у будущих учителей технологий. Определена целесообразность использования психологических методик для диагностики предпринимательского потенциала, выявления уровня сформированных умений и навыков студентов.

Ключевые слова: компетентность, предпринимательская компетентность, будущие учителя технологий, общая психология.

Annotation. This article discloses the actuality and prospects of the process of forming the entrepreneurial competences among the future teachers of technology during their studying the psychology. Based on syllabuses the specificity of the content of the course «General Psychology» has been analyzed in the context of forming the entrepreneurial competences of the future teachers of technology. It was found the advisability of using psychological techniques for a diagnosis of the entrepreneurial potential and for detection the level of the formed skills and abilities of the students.

Keywords: competency, entrepreneurial competence, future teachers of technology, general psychology.

Прагнення перетворити Україну на могутню європейську державу потребує значних соціально-економічних трансформацій, що ґрунтуються на докорінному реформуванні всіх сфер життєдіяльності громадян. Фундаментом розвитку будь-якого суспільства є сильна, розвинена економіка. Адже, тільки маючи міцну матеріальну базу, країна зможе фінансувати науку, культуру, освіту, медицину, рекреацію тощо, тобто галузі соціальної сфери, що задовольняють духовні потреби людей.

Основою глобальних змін у державі має стати перебудова системи освіти, позаяк її метою є формування фізично, інтелектуально, творчо розвинутої особистості – конкурентоспроможного фахівця, здатного до серйозних перетворень у всіх галузях народного господарства. Для динамічного розвитку та соціального поступу Україні необхідні креативні, енергійні, підприємливі громадяни, які зможуть ефективно вести країну до економічно здорового майбутнього, стануть потенціалом стійкого поліпшення добробуту нації.

Ринкова економіка ґрунтується на підприємстві як одному з найважливіших факторів створення матеріального ресурсу будь-якої країни. За даними Державної служби статистики України у 2014 р. середні підприємства становили 4,7 %, малі 95,2 % (з них мікропідприємства 81,8 %) від загальної кількості підприємств країни. Кількість зайнятих у середньому підприємстві працівників – 30,4 %, у малому – 26,8 % від загальної кількості зайнятого населення. Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг) малих та середніх підприємств у 2014 році склав відповідно 16,9 % та 41,3 %, тобто сукупно 58,2 % від загального обсягу реалізованої продукції [1, с. 31–35].

Ці показники засвідчують, що підприємництво є невід’ємним компонентом господарської діяльності, а соціально-економічне піднесення суспільства в сучасних нелегких умовах значною мірою залежить від компетентності підприємців, задіяних у всіх галузях національної економіки. Адже компетентність підприємця, що виражається в умінні планувати та організовувати бізнес, обдумано ризикувати, генерувати інновації, втілювати в життя нові креативні ідеї з метою досягнення максимальних прибутків, неабияк допомагає реалізації не тільки його інтересів, а й інтересів інших учасників господарського процесу.

Отже, у світлі поставлених перед освітянами завдань щодо підготовки конкурентоспроможних кадрів для розбудови вітчизняної економіки одним з пріоритетних питань постає формування підприємницької компетентності у молодого покоління сучасного українського суспільства. І значна доля відповідальності за досягнення позитивних результатів у вирішенні цих завдань лягає на викладачів педагогічних вищих навчальних закладів.

Проблему компетентнісного підходу в системі освіти у своїх працях висвітлюють вітчизняні та зарубіжні вчені: Н. Бібік, В. Блінов, С. Бондар,

Дж. Вос, І. Гушлевська, Г. Драйден, І. Зимняя, Т. Іванова, Л. Карпова, В. Краєвський, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, В. Свистун, І. Секрет, Г. Селевко, І. Сергєєв, С. Рубачева, А. Хуторський, В. Ягупов та ін. Питанням формування підприємницької компетентності присвячені роботи Є. Белана, Ю. Білової, М. Гатиятулліна, Т. Матвєєвої, Д. Мещерякова, В. Морозової, М. Романової, Л. Спенсера, О. Сулаєвої та ін. Підготовка майбутніх учителів технологій в умовах вищої освіти стала темою досліджень учених – А. Андрєєва, М. Анісімова, С. Гринько, О. Коберника, І. Лернера, В. Сидоренка, Н. Тверезовської, О. Торубари та ін.

Метою нашої статті є розкриття специфіки змістового наповнення курсу «Загальна психологія» у контексті формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій; з'ясування доцільності використання психологічних методик для діагностики підприємницького потенціалу, виявлення рівня сформованих умінь та навичок студентів у процесі навчання психології, що входить до циклу професійної та практичної підготовки студентів.

Навчальна діяльність щодо формування складових підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій жодним чином не може обмежуватися вивченням певного навчального курсу. Вона розглядається нами як цілісний, послідовний, перманентний гностично-практичний процес, результати якого напряду залежать від спільних зусиль викладачів різних дисциплін, передбачених навчальним планом.

Важко заперечити чи принаймні зменшити значення вивчення загальної психології як важливої частини цього процесу. Адже під час опанування дисципліни студенти набувають знань про джерела активності особистості, психологічну структуру і зміст трудової діяльності, творчість як самостійний вид діяльності. Розглядаються поняття про інтереси та їх види, переконання та ідеали особистості, установки, цілі та рівні її домагань, самооцінку та Я-концепцію особистості.

З метою формування у майбутніх вчителів технологій підприємницької компетентності при вивченні теми «Особистість», на наш погляд, доцільно було б розглянути структуру саме особистості підприємця, зауваживши, що серед трьох видів спрямованості особистості (особистої, суспільної, ділової) підприємцям найбільш притаманні перший і третій, причому ділова спрямованість допомагає досягти значних успіхів у справах. Вкрай важливими видаються нам питання потреб та мотивації, цінностей та установок, вольових якостей, емоціональної сфери людини, яка веде власний бізнес, а також виділення і розгляд основних якостей, що сприяють або перешкоджають успіху в підприємстві.

Підприємцю важливо контролювати свої почуття та емоції. Визначити власний психологічний стан на практичних заняттях допоможе тест «Самооцінка психічних станів» (за Айзенком). Аналіз результатів надасть

можливість визначити рівень тривожності, фрустрації, агресивності, ригідності, що сформує уявлення студента про його психологічний стан і стане відправною точкою для роботи щодо самовдосконалення.

Щоб бути непересічним членом суспільства, відігравати певну роль у його розвитку та плідно співпрацювати з соціумом, необхідно адекватно оцінити свої природні задатки та особливості. Педагогічним інструментом для визначення типу особистості може стати тест «КСО-ВФ» (Київський соціонічний опитувальник – восьмифакторний). Застосування психогометричного тесту Сьюзен Деллінгер у якості експрес-діагностики допоможе виявленню превалюючих типів особистості, а також визначить типи партнерів, взаємодія з якими буде найбільш легкою або, навпаки, завдасть неабияких труднощів. З'ясуванню індивідуально-типологічних особливостей допоможе також тест «Автопортрет». Після тестування спрямованості особистості на себе, на взаємодію або на завдання, педагогу доцільно запропонувати певні вправи, що допоможуть студентам позбуватися негативних тенденцій, налагоджувати взаємовідносини з оточуючими, розширювати коло однодумців.

Підприємницька діяльність передбачає постійний тісний контакт з людьми, успішність і результативність якого значною мірою залежить від умінь комунікації. Тому важливими є питання про диференціацію, міжособистісні стосунки, психологічну сумісність, лідерство та керівництво в групах і колективах. На практичних заняттях з вивчення теми «Психологія груп» належну увагу слід приділити формуванню навичок визначення психологічного клімату колективу через оцінку значущих ситуацій, виявлення міжособистісних стосунків у колективі методами соціометрії та референтометрії.

Безперечно, безцінними стануть знання про вербальні та невербальні засоби, а також комунікативну, інтерактивну та перцептивну функції спілкування. Розширити уявлення про міжособистісний вплив допоможе розкриття понять рефлексії, ідентифікації, стереотипізації. Підприємницька компетенція передбачає здатність усувати смислові бар'єри спілкування та розв'язувати різноманітні конфліктні ситуації. Тому окрім формування теоретичної бази з теми «Спілкування» бажано, щоб студенти під керівництвом педагога здійснили самоаналіз власних комунікативних можливостей, а також сформували неупереджену самооцінку на основі оцінки іншими. Виробленню навичок і умінь спілкування в колективі посприє проведення психологічних тренінгів з «прокручуванням» можливих сценаріїв розвитку суперечливих ситуацій.

Вивчення пізнавально-психічних процесів, що беруть активну участь у відображенні впливів дійсності, в регуляції поведінки і діяльності людини, а також в усвідомленні індивідумом свого місця в суспільстві, допоможе майбутнім фахівцям сформувати удосконалену модель власної особистості, здатної до продуктивної творчої діяльності. Для досягнення окреслених

цілей насамперед, на наш погляд, необхідно сконцентруватися на засвоєнні знань про фізіологічну основу уваги, її види, властивості, уважність як рису особистості та причини неухважності. Дослідити особливості концентрації та стійкість уваги допоможуть завдання із застосуванням коректурних таблиць Бурдона. Під час виконання спеціальних завдань вивчаємо закономірності розподілу уваги, її вибірковість. Для визначення стійкості уваги і динаміки працездатності (рівня сенсомоторних реакцій) можна застосувати методику «Таблиці Шульте».

Під час опанування теми «Відчуття» особливу увагу слід звернути на питання щодо удосконалення відчуттів у результаті вправ і трудової діяльності, а також розглянути компенсаторні можливості у сфері відчуттів. Вивчаючи сутність процесу сприймання, наголошуємо, що для успішного підприємця важливими є точність в оцінці часу, спостережливість.

З підприємницькими здібностями нерозривно пов'язане поняття підприємливості, що в економічному словнику визначається як особливий новаторський стиль господарської поведінки, в основі якого лежить постійний пошук нових можливостей для розвитку своєї справи. Наряду з високим професійним рівнем, схильністю до ризику, вмінням долати перешкоди, підтриманням добрих відносин із колективом, партнерами, вірністю даному слову, взятим зобов'язанням складовими підприємливості є критична оцінка своєї діяльності, оптимізм, незалежність у міркуваннях, уміння розпочинати і вести справу, генерувати нові ідеї та їх реалізовувати, готовність до інновацій, обґрунтування рішень, що приймаються [3, с. 230].

Тому нам складно уявити успішного підприємця, який погано запам'ятовує і відтворює інформацію, має обмежену увагу, а головне, не здатен до раціонального пізнання. Через це майбутні вчителі технологій повинні спочатку засвоїти теоретичний матеріал про сутність таких психічних процесів, як пам'ять, мислення, уява, а потім педагог має створити умови для діагностування природних задатків та їх удосконалення. Варто ознайомити студентів з прийомами розвитку активного мислення, запам'ятовування, уяви та націлити їх на самостійне опрацювання науково-популярних видань Д. Рока, М. Макдональда, Ч. Філіпса, О. Кинягіної, Т. Захарової, П. Лема, Ю. Асоскової, О. Овчинникової та ін., де у доступній формі наведені найбільш ефективні методики тренування можливостей мозку.

Від індивідуально-психологічних особливостей залежить поведінка людини, її ставлення до оточуючих – уміння співпрацювати, реагувати на зауваження, вислуховувати, проявляти емпатію чи агресію, активність чи пасивність. У процесі формування підприємницького потенціалу майбутнього вчителя технологій важливо приділити увагу питанням, що розкривають основні властивості темпераменту, умови його мінливості, роль темпераменту в трудовій, зокрема підприємницькій діяльності; вплив темпераменту на індивідуальний стиль праці. Виробленню практичних навичок посприяє

проведення рольової гри, під час якої необхідно продемонструвати поведінку з уявними бізнес-партнерами певного темпераменту.

Ознайомлення з темою «Характер» стане слушною нагодою для визначення рис характеру, притаманних успішним підприємцям, та встановлення орієнтирів на самовдосконалення. Використовуючи опитувальник К. Леонгарда, тестові методики визначення характеру за почерком, за групою крові, за наданням переваги певному кольору студенти зможуть проаналізувати структуру свого характеру, його основні компоненти.

Однією з індивідуально-психологічних особливостей індивідуума є здібності. Підприємницькі здібності людини разом з капіталом, працею та землею відносяться до найважливіших економічних ресурсів, без яких неможливе суспільне виробництво. Науковці характеризують цю людську здатність як головний ресурс, що відповідає за розвиток бізнесу [3, с. 229]. За результатами аналізу крос-культурного дослідження, проведеного Агентством міжнародного розвитку США (USAID), було зроблено висновки, що успішного підприємця від посереднього відрізняють такі якості, як ініціатива, наполегливість, турбота про високу якість роботи, вміння бачити та використовувати можливості задля отримання високих результатів. Велике значення успішні підприємці приділяють контролю, вони визнають важливість ділових взаємовідносин. Окрім мотивації підприємницькому успіху сприяє впевненість у собі як особистісна зрілість, уміння переконувати і будувати ділові стосунки [4, с. 222–230].

Вивчення курсу психології допоможе студентам ознайомитися зі структурою здібностей, їхньою якісною і кількісною характеристикою, з тестовими методиками Г. Айзенка, Л. Гуревича, Д. Векслера для перевірки власних задатків. Виявленню домінуючих підприємницьких здібностей – комунікативних і організаторських – посприяє методика «КОЗ-2». За результатами тесту Коттелла можна проаналізувати показники факторів, що сприяють або, навпаки, заважають успішному веденню підприємницької діяльності. Суб'єктивно оцінюючи 107 тверджень з опитувальника Дж. Олдхема та Л. Моррिसа [5], студенти зможуть скласти автопортрет особистості та виявити сильні й слабкі сторони своєї індивідуальності. Загалом, психологічні тести дають можливість не тільки виявити певні якості особистості, а й скоригують діяльність щодо самовдосконалення підприємницьких здібностей у правильному руслі.

Таким чином, процес навчання психології майбутніми учителями технологій є основою для формування у них підприємницької компетентності. У ході навчально-пізнавальної діяльності студенти повинні не тільки отримати теоретичні знання про пізнавальні психічні процеси, особливості діяльності, спілкування, психології груп, що вкрай важливо для успішного здійснення підприємницької функції, а й дослідити власні індивідуально-психологічні властивості, оцінити свій підприємницький потенціал, розвивати

вміння і навички самоаналізу та самовдосконалення. Для досягнення поставлених цілей викладачі ВНЗ мають приділити належну увагу мотивації, застосуванню найефективніших методик діагностування здібностей, активних методів навчання тощо.

1. Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємництва : статистичний збірник / за редакцією М. С. Кузнецової – К. : ТОВ «Видавництво «Консультант», 2014. – 480 с. **2.** Загальна психологія. Практичні заняття : навчальний посібник / С. Ю. Діхтяренко, Н. В. Чудаєва, Г. О. Шульдик, Л. А. Данилевич. – Умань : ВПЦ «Візаві», 2013. – 254 с. **3.** Економічний словник : словник / Й. С. Завадський, Т. В. Осовська, О. О. Юшкевич. – К. : Кондор, 2006. – 356 с. **4.** Спенсер Л. М. пер. с англ. – М. : НІРРО, 2005. – 384 с. **5.** Олдхем Дж. Автопортрет вашей личности / Олдхем Дж., Моррис Л. – М. : Вече, Рипол Классик, 1997. – 544 с.

Рецензент: д.пед.н., професор Луценко Г. В.